

УДК 336.71

**РОЗВИТОК ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ КООПЕРАТИВНИХ БАНКІВ:
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД**

Стойка В.С., к.е.н., доцент кафедри фінансів і банківської справи, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

Стойка В. С. Развитие та функціонування кооперативних банків: зарубіжний досвід.

В статті акцентується увага на особливостях розвитку та функціонування кооперативних банків розвинених країн: Німеччини, Австрії, Італії, Нідерландів, Франції та Польщі. Визначено специфіку діяльності цих банківських установ та їх місце у банківській системі відповідних держав. Значна увага зосереджується на розвитку кооперативних банків Німеччини, яка є батьківщиною кредитної кооперації в Європі. Описуються не тільки традиційні операції кооперативних банків даної держави, але зазначається і їх благодійницька діяльність. Звертається увага на тенденцію злиття регіональних кооперативних банків Німеччини, завдяки чому кооперативна система країни набула існуючої міцності та фінансової потужності. Проаналізовано функціонування австрійської банківської групи Райффайзен, що є найбільшою кооперативною банківською групою Австрії на чолі з центральним банком Raiffeisen Zentralbank Austria, який є одним з лідерів в Європі. Акцентується увага на розвиток системи кооперативних банків Італії, яка представлена двома групами - Banche Popolari і Banche di Credito Cooperativo. На прикладі Франції та Нідерландів підкреслюється визначальна роль кооперативних банків для розвитку аграрного сектору цих країн. На основі вивчення досвіду розвинених країн Європи щодо побудови кооперативного банківського сектора запропоновано основні напрями розвитку кооперативних банків в Україні.

Stoyka V. Development and Operation of Cooperative Banks: Foreign Experience.

The article deals with the peculiarities of development and operation of the cooperative banks of developed countries: Germany, France, Italy, Austria, Poland, the USA and Canada. The specific character of the functioning of these banking institutions and their place within the banking system of the corresponding countries has been determined. The article focuses on the cooperative banks in Germany that is the homeland of the credit cooperation in Europe. Traditional operations of the cooperative banks of the above mentioned country as well as their charitable activity have been described. Of special interest is the tendency to the merging of the regional cooperative banks of Germany. Owing to this fact the cooperative system of the country has acquired current power and financial strength. The functioning of Austrian banking group "Raiffeisen" that is the biggest cooperative banking group of Austria has been analyzed. An accent is made on the development of the system of cooperative banks of Italy which includes two groups - Banche Popolari і Banche di Credito Cooperativo. The author emphasizes the key role of cooperative banks for the development of the agrarian sector of such countries as France and the Netherlands. On the basis of the study of experience of developed European countries concerning the formation of cooperative banking sector the main lines of development of cooperative banks in Ukraine have been suggested.

Стойка В. С. Развитие и функционирование кооперативных банков: зарубежный опыт.

В статье акцентировано внимание на особенностях развития и функционирования кооперативных банков развитых стран: Германии, Австрии, Италии, Голландии, Франции и Польши. Определена специфика деятельности этих банковских учреждений и их место

в банковской системе соответствующих стран. Значительное внимание сосредоточено на развитии кооперативных банков Германии, которая является родиной кредитной кооперации Европы. Описаны не только традиционные операции кооперативных банков этой страны, но указана и их благотворительная деятельность. Обращено внимание на тенденцию слияния региональных кооперативных банков Германии, благодаря чему кооперативная система страны приобрела существующую мощь и финансовую прочность. Проанализировано функционирование австрийской банковской группы Райффайзен, которая является крупнейшей кооперативной банковской группой Австрии во главе с центральным банком Raiffeisen Zentralbank Austria, который является одним из лидеров Европы. Акцентировано внимание на развитии системы кооперативных банков Италии, которая представлена двумя группами - Banche Popolari и Banche di Credito Cooperativo. На примере Франции и Голландии подчеркнута определяющая роль кооперативных банков для развития аграрного сектора этих стран. На основании изучения опыта развитых стран Европы по поводу построения кооперативного банковского сектора предложено главные направления развития кооперативных банков в Украине.

Постановка проблеми. Кооперативні банки займають вагоме місце у банківських системах розвинених країн, насамперед, Західної Європи. Особливого значення набула їх діяльність у період фінансово-економічної кризи, коли саме такі банківські установи продемонстрували здатність зберігати фінансову стійкість, стабільність та економічну ефективність та зміцнити власні ринкові позиції загалом. Вітчизняним законодавством передбачається порядок створення та принципи функціонування кооперативних банків і на території України. Однак в сучасних умовах через низку проблем банки з даною організаційно-правовою формою в нашій державі не створені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливостям розвитку та функціонування кооперативних банків присвячено низку публікацій вітчизняних та зарубіжних дослідників. Серед них слід виділити наукові праці Пантелеймоненка А.О. [1;2], Гончаренка В.В. [3], Олійника О.О. [4], Тарантоли А.М. [5], Сьюдека Т. [6]. Поряд з цим обмеженою залишається кількість робіт, в яких було б запропоновано рекомендації стосовно доцільності та напрямів функціонування кооперативних банків в Україні.

Мета статті. Дослідження досвіду розвинених зарубіжних країн, в яких тривалий період функціонують кооперативні банки, є необхідним з позицій визначення перспектив створення та напрямів діяльності таких банківських установ в Україні.

Результати дослідження. Сьогодні кооперативні банки посідають провідне місце в європейській системі банківського ринку. На початку 2009 р. у країнах Європи функціонувало 4200 місцевих кооперативних банків, кількість відділень яких приблизно становить 60 тис. У середньому вони охоплювали близько 20 % європейського фінансового сектора. Їх послугами користувались 45 млн. членів і 159 млн. клієнтів [7].

Перші кооперативні банки у Західній Європі почали створюватися в Німеччині. За майже 150-літню історію свого розвитку ці установи перетворились у потужну фінансову систему, що відіграє важливу роль у німецькому банківському секторі. Сьогодні місцеві кооперативні банки є автономними фінансовими установами, діяльність яких регулюється кооперативним та банківським законодавством Німеччини. Якщо раніше членами таких товариств були ремісники та фермери, то сьогодні переважна більшість понад 13 мільйонів членів, представлена середніми верствами населення. Близько 75% всіх бізнесменів, 80% фермерів і 60% ремісників в країні є членами кооперативних банків [3].

Станом на 2009 р. у Німеччині діяло 1197 кооперативних банків, в систему яких входять Volksbanken and Raiffeisenbanken, Sparda-Banken (ощадні банки) та два центральних кооперативних банки (DZ – Bank – національний та WGZ – Bank – регіональний). Місцеві кооперативні банки мають найбільш розгалужену і щільну мережу відокремлених підрозділів у Європі (понад 13 500 відділень). Загальні активи всіх кооперативних банків за підсумками 2008 р. склали 1 трлн 23 млрд 800 млн євро; з них

54% - активи первинних кооперативних банків; 35,2% - активи DZ – Bank, 7,6% - активи групи WGZ – Bank [8, С.17].

Основою створення кооперативного кредитного сектора в Німеччині стала ідея "самопоміги шляхом взаємодопоміги", яка з'явилась більше 125 років тому і ґрунтувалася на принципах самоврядування та солідарної відповідальності. Сьогодні кооперативні кредитні товариства пропонують універсальний асортимент фінансових послуг, незважаючи на те, що їхня діяльність концентрується на отриманні безстрокових і ощадних вкладів та на наданні короткострокових та середньострокових кредитів своїм членам. Предметом діяльності фольксбанків та райффайзенбанків є проведення традиційних банківських і додаткових операцій, таких, як товарні та сервісні: приймання ощадних вкладів; приймання інших вкладів; надання кредитів усіх видів; надання гарантій за членів; платіжно-розрахункові операції; міжнародні операції, в тому числі купівля й продаж готівкової та безготівкової валюти; консультування, посередництво, допомога в управлінні сімейним бюджетом; купівля та продаж на аукціонах, зберігання й управління цінними паперами та іншими цінностями; посередництво або продаж контрактів по заощадженнях на будівництво, страховок тощо; колективна закупівля необхідних товарів; колективний продаж сільгосппродуктів; постачання товарів членам. Крім того, кооперативні банки Німеччини здійснюють активну благодійницьку діяльність. У середньому кожен банк витрачає близько 5% від прибутку на благодійні цілі, підтримку культури та спорту [8, С. 18].

Слід відзначити, що у зв'язку із постійно зростаючою конкуренцією на ринку банківських послуг кількість регіональних кооперативних банків в Німеччині (як і в інших країнах) поступово зменшується у зв'язку з їх злиттям для підвищення конкурентоспроможності. Після Другої світової війни регіональних банків в Німеччині налічувалось близько 60, у 80-х роках – їх вже було 8, в 90-х - 3 (SGZ-Bank у Франкфурті, WGZ-Bank у Дюссельдорфі та GZB-Bank у Штутгарті), а зараз – 1 (WGZ-Bank). Однак, вказана тенденція не свідчить про неважливість регіональних кооперативних банків. Навпаки, якраз завдяки їм німецька кооперативна система набула існуючої міцності та фінансової потужності. Регіональні кооперативні банки відіграли надзвичайно важливу роль у становленні системи кооперативного кредиту. В Німеччині (на відміну від інших країн – і в цьому також особливість німецької системи) вони виконали свою історичну місію - зміцнення рівня капіталізації низових кредитних кооперативів і перетворення їх у самостійні потужні фінансові установи, для яких фінансові кооперативні структури регіонального рівня перестали бути життєво важливими [8, С. 19].

Дуже відомою в світі є також австрійська банківська група Райффайзен, яка є найбільшою кооперативною банківською групою Австрії на чолі з центральним банком Raiffeisen Zentralbank Austria AG (RZB-Austria), що є одним з лідерів в Європі. Вся Австрійська Райффайзенівська Група (RZB-Group) представляє найбільшу банківську мережу країни і надає 25% банківських послуг в Австрії, маючи 2350 офісів і 22 тисячі працівників. RZB-Group має понад 12 тисяч найманих працівників, понад 550 банківських відділень [3]. Група складається з трьох рівнів: 1) понад 700 місцевих Райффайзенбанків з 2350 філіями; 2) 8 регіональних Райффайзен Ландесбанків; 3) Центрального банку - RZB-Austria. Особливістю системи народних банків, які поряд із групою райффайзенбанків посідають чільне місце у банківському секторі Австрії, є її децентралізоване функціонування. Провідною фінансовою установою народних банків Австрії є Volksbank AG. За організаційно-правовою формою це акціонерне товариство, контрольний пакет акцій якого належить 58 австрійським регіональним народним банкам. До австрійської Volksbank Gruppe на початку 2009 р. входило 63 місцевих народних банків із 545 представництвами. Система обслуговує фінансові потреби 525 тис. членів. У народних банках Австрії працює 5041 співробітник [2]. Діяльність кооперативних організацій Австрії відіграли вагомий роль у процесі трансформації та розвитку кооперативних банків у країнах Центральної та Східної Європи. Зокрема це стосується

співпраці у сфері фінансування виробничої та ремісничої сфер, будівництва об'єктів готельного бізнесу, надання лізингових та консалтингових послуг, трансформації кооперативних банківських систем Чехії, Словаччини, Угорщини, Польщі та Словенії і сприяння їх вступу в Міжнародне об'єднання народних банків [9].

Потужною в Європі також є система кооперативних банків Італії, яка представлена двома групами - *Banche Popolari* (BPs) і *Banche di Credito Cooperativo* (BCCs). Ці дві системи кооперативних банків носять більш децентралізований характер, ніж подібні системи інших країн Західної Європи. Так, Національна асоціація *Banche Popolari*, будучи представницькою організацією, існує переважно для забезпечення ефективного функціонування платіжних систем. Щодо *Banche di Credito Cooperativo*, слід зазначити, що при цілковитій автономності мають більш сформовану систему. На регіональному рівні BCCs об'єднані у 15 федерацій, які, у свою чергу, є членами національного фінансового об'єднання – *Federcasse* [1].

За останні десять років у результаті швидкого розвитку інформаційних і банківських технологій, а також суттєвих змін у попиті на фінансові послуги у кооперативному банківському секторі Італії відбулися суттєві зміни. Так, злиття окремих банківських установ призвело до зменшення їх кількості, і разом з тим до значного збільшення банків «середнього розміру». При цьому значно розширилась мережа філій і відділень, що загострило міжбанківську конкуренцію на місцевих фінансових ринках. Це підштовхнуло і комерційні, і кооперативні банки до освоєння міжнародних ринків фінансових послуг. А ще більш активним цей процес став з розширення кордонів ЄС. Вихід на зарубіжні фінансові ринки приніс кооперативним банкам стрімке зростання. Останнє стосується передусім *Banche popolari*. За короткий період цей провідний італійський кооперативний банк зміг приєднати до себе ошадні банки, дрібні місцеві комерційні банки (більшість з яких були компаніями з обмеженою відповідальністю), спеціалізовані та кооперативні банки (*Banche di credito cooperativo*). У результаті цього утворилися цілі банківські групи. У більшості випадків відбулися суттєві зміни й у структурі власності, а також зміцнення позицій *banche popolari*. Частка цієї кооперативної банківської групи на фінансовому ринку за останні десять років збільшилася з 16,8% до 21,1%. Зараз вона охопила 27,3% населення країни. Кооперативні банки Італії на початок 2009 р. мали вже 13422 місцевих відділень [5, С. 2–3].

В Нідерландах знаходиться всесвітньо відома система кооперативних банків RABOBANK. Охопивши майже 40% ринку депозитних вкладів Нідерландів, вона на 90% забезпечує потреби сільського сектора країни в кредитних ресурсах. У 2003 році цієї кооперативною банківською системою було надано 24,2 млрд. євро кредитів. Загальна кількість клієнтів складає 9 млн. Із цієї кількості 1,3 млн. є її членами. Кількість працівників - близько 27 тисяч [3]. Система даних кооперативних банків за кількістю низових кооперативних установ та відділень перевищує всі разом узяті голландські комерційні банки. В основі кооперативної банківської групи лежать 288 автономних місцевих банків, у власності яких знаходиться національний кооперативний RABOBANK, банк RABOBANK-International (банківські послуги корпоративному та приватному сектору, інвестиційні послуги) та ряд спеціалізованих установ.

Національний RABOBANK надає консультативну підтримку місцевим Рабобанкам, допомагає регулювати ліквідність та розміщувати тимчасово вільні кошти, здійснює нагляд за платоспроможністю. Місцеві Рабобанки є незалежними кооперативними банками, метою яких є забезпечення фінансових послуг підприємствам та населенню на місцевому рівні. За часткою ринку, яку він займає, система є найбільшим банком в Нідерландах та посідає 35-е місце серед 100 найбільших банків світу, маючи близько 3 тисяч відділень (в т.ч. 222 зарубіжних офісів у 34 країнах світу) [3].

Дотримання кооперативної структури та принципів діяльності дозволили кооперативній системі RABOBANK досягнути вражаючих показників надійності. Про надійність та стабільність RABOBANK свідчить рейтингова оцінка AAA, надана

провідними рейтинговими агентствами, а також той факт, що RABOBANK був названий журналом "Глобал Фінанс" одним із 5 найнадійніших банків світу у 2001 – 2003 роках. Багато рейтингових агенцій називають RABOBANK найміцнішим і найбільш кредитоспроможним з недержавних банків світу.

Особливістю системи кредитної кооперації Франції є паралельне існування трьох потужних національних систем кооперативних банків - Credit Agricole, Credit Mutuel та Banque Populaires. Крім цього, законом від 25 червня 1999 року французькі ощадні каси (Caisses d'epargne) були трансформовані в систему кооперативних банків, які на думку французьких законодавців є більш прогресивною формою фінансової установи.

Кооперативна банківська група Креді Агріколь (Credit Agricole) обслуговує дві третини французького аграрного сектора і за розміром капіталу є найбільшим банком у французькій банківській системі та одним із найбільших банків в Європі.

Креді Агріколь є кооперативним об'єднанням (групою) з трирівневою структурою: 2629 місцевих кооперативних банки (каси) є основними учасниками 43 регіональних банків, які, в свою чергу, володіють 90% капіталу Національної Каси Креді Агріколь (НККА) та сервісною інфраструктурою системи [3]. Сьогодні Креді Агріколь відіграє визначальну роль на ринках невеликих кредитів Франції, обслуговуючи 15,5 млн. клієнтів через свою величезну мережу. Креді Агріколь спочатку був перш за все фінансовою організацією французьких сільгоспвиробників, але згодом розширив свою діяльність на домогосподарства, дрібний бізнес у сфері обслуговування, компанії та місцеві органи влади. Крім традиційних банківських послуг, Креді Агріколь пропонує своїм клієнтам широке коло фінансових послуг, що надаються його інфраструктурними спеціалізованими установами. Креді Агріколь має міцні позиції на ринках капіталів та міжнародних розрахунків завдяки мережі з 150 представництв у 60 країнах. Він розширює свою присутність на перспективних внутрішніх та міжнародних ринках управління активами. Важливе значення для стимулювання розвитку сільських територій та сільського господарства загалом відіграють кооперативні банки Польщі. Вони були засновані ще у 1861р., а їх головними клієнтами були фермери та члени сільської громади. Діяльність кооперативних банків обмежувалася географічно (у межах територіальної громади, де був розташований офіс банку) і спектром послуг (відкриття й обслуговування рахунків, залучення депозитів, надання кредитів, прийняття гарантій, зберігання цінних паперів, а також здійснення строкових депозитів у регіональних афілійованих банках). На кінець 2010р. в Польщі нараховувалось 646 банків, з яких 576 кооперативних [4]. В сучасних умовах кооперативні банки Польщі діють як універсальні, але зберігається чітка орієнтація на обслуговування сільськогосподарської галузі та сільських регіонів. Протягом 1997 – 2007рр. питома вага кредитів для сільського господарства становила 74% у структурі інвестиційних кредитів і 59% у структурі поточних кредитів [6, С.132].

Розвиток кооперативних банків Польщі зумовлений тим, що через ці установи держава надає пільгові кредити для сільського господарства, а також через ці установи здійснюються виплати фермерам з фондів Європейського Союзу та національного бюджету. Деякі дослідники зазначають, що пільгові кредити відіграли велику роль у створенні стабільної, добре функціонуючої системи кооперативних банків, які забезпечують фінансовими послугами підприємців у сільській місцевості. Надання пільгових кредитів сільськогосподарським підприємствам було розпочато в Польщі у 1990 р. і набуло значних масштабів. Так, починаючи з 1995 р., обсяг пільгових кредитів становив щорічно близько 1 млрд. доларів США і їх питома вага в кредитній заборгованості сільськогосподарських підприємств становила близько 80% [4].

Висновки. Досвід європейських країн підтверджує доцільність створення кооперативних банків в Україні. Завдання формування вітчизняної системи кооперативних банків, в першу чергу, пов'язане з забезпеченням належної фінансово-кредитної підтримки аграрної галузі та визначається необхідністю концентрації фінансових ресурсів і їх подальшого перерозподілу з метою повнішого забезпечення

потреб суб'єктів агропромислового комплексу взагалі та сільського господарства зокрема; фінансування інвестиційних проектів, спрямованих на стимулювання розвитку регіональної економіки; фінансово-кредитного обслуговування населення сільських територій. Функціонування кооперативних банків має свої особливості: 1). кооперативні банки створюються на засадах кооперації шляхом внесків (майнових та грошових) його засновників не для отримання прибутку, а з метою взаємодопомоги своїм членам; 2). створення кооперативного банку гарантує рівний та вільний доступ до кредитних ресурсів своїм членам; 3) заснування кооперативного банку дозволить його учасникам сформувати економічно вигідні кредитні ставки і тарифи на послуги на рівні, що не перевищуватиме рівень тарифів на такі ж послуги в інших банках, в результаті чого банківські кредити та обслуговування в цілому будуть дешевшими. Створення системи кооперативних банків дозволить зосередити грошові ресурси сільського населення, цільове державне фінансування, кредити, отримані від комерційних банків, що дасть змогу ефективніше управляти грошовими коштами та враховувати потреби галузі. Наслідком цього стане раціональне фінансування аграрної галузі та оперативне реагування на її потреби, а також здешевлення кредитів для сільгоспвиробників.

Список використаних джерел:

1. Пантелеймоненко А. О. Досвід кооперативних банків Італії: загальна характеристика та практичне значення для розвитку фінансово-кредитної системи України [Електронний ресурс] / А. О. Пантелеймоненко. – Режим доступу: <http://www.ukrcoop-journal.com.ua/2010-3/num/pantelejmonenko.htm>.
2. Пантелеймоненко А. О. Аналітичний огляд системи кооперативних банків Австрії у контексті світової фінансової кризи [Електронний ресурс] / А. О. Пантелеймоненко // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2010. – № 2. – С. 146-151. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/vpdaa/2010_2/146.pdf.
3. Гончаренко В.В. Аналітичний звіт щодо побудови систем кредитної кооперації різних країн [Електронний ресурс] / В.В. Гончаренко. - Режим доступу: <http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article.htm>.
4. Олійник О.О. Функціонування кооперативних банків: досвід Польщі [Електронний ресурс] / О.О. Олійник. – Режим доступу: <http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file/Збірник/2012 - 1/Олійник.pdf>.
5. Tarantola A. M. Cooperative Banks and Competition: Local Vocation and Governance Issues / A. M. Tarantola. – Taormina : Bank of Italy, 2009. – 17 p.
6. Siudek T. Polish cooperative banking sector in the face of systemic transformation and European integration in agriculture. Agric. Econ / T. Siudek. – Chezh, 2010. – 56 (3). – p. 116 – 134.
7. European co-operative banks in financial and economic turmoil Contribution of the EACB to the Expert Group Meeting on «Co-operatives in a world in crisis» and the International Year of Co-operatives United Nations. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/esa/socdev/egms/docs/2009/cooperatives/eacb.pdf>
8. Бойчук В. Огляд системи кооперативних банків Німеччини / В. Бойчук // Вісник кредитної кооперації. – 2009. - № 6 (15). – С. 17 – 20.
9. Моренова Н.Ю. Міжнародна кооперативна співпраця як інструмент секторальної економічної інтеграції України в ЄС [Електронний ресурс] / Н. Ю. Моренова. – Режим доступу: <http://mev.lac.lviv.ua/downloads/vyklad/fedor/stat/1.pdf>.

Ключові слова: банки, кооперативні банки, центральні кооперативні банки, регіональні банки, регіон, розвиток, функціонування.

Ключевые слова: банки, кооперативные банки, центральные кооперативные банки, региональные банки, регион, развитие, функционирование.

Key words: banks, cooperative banks, central cooperative banks, regional banks, region, development, operation